

Det militære forsvarsberedskap i Sarpsborg-avsnittet 9. april.

Tonsberg Blad, 6 febr. 1946.

Skandaløse forhold - og advarsler druknet som en røst i ørkenen!

Major N. Arctander skriver følgende om krigen i 1940 i «Sarpen»:

Mowinckels hærordning av 1933 stilte følgende av landets festninger i reserve: Hegra, Kongsvinger, Sarpsborg og Odderøen (Kristiansand).

Reserve? Dvs. at de tre førstnevnte befestninger blev fratatt sitt tekniske personell, våbensmed og signalhåndverker. Samtidig blev alle kanonmekanismer uttatt, vel innsmurt og henpakket. Alle blanke deler, iallfall ved Sarpsborg festning, blev smurt med en ny sort eksperimentalsmørelse, som ikke måtte røres før på nærmere ordre. Alle bremsecylindre for skuddløsning, under kanonen blev tappet for justeret bremsevæske, en glycerinblanding, og i stedet fylt med geværolje. Alle øvelser blev innstillet. Ingen innkallelse til tjeneste. Ingen utskrivning.

**Med 200 Krag-Jørgensenrifler og 10.000 patroner
skulde soldatene stå mot den tyske hær.**

For Sarpsborg festning medførte hensettelsen i reserve videre at festningen efter hvert blev plukket for materiell. Feltkanoner av mere moderne slag, felttelefoner, mitraljøser og håndvåben, bilmateriell, alt dette blev på ordre ovenfra overført til andre avdelinger. Moderne pistoler kunde ikke utdeles. Selv hadde undertegnede én, kjøpt i sin tid privat. Håndgranater eksisterte ikke. Det som skulde være ferdig til bruk var 200 Krag-Jørgensengeværer med tilhørende ammunisjon 10 000 skudd. Det var ferdig.

Høsten 1939 brygget det for alvor op til krig i verden. I den anledning blev det, sist i september, ved Sarpsborg festning efter ordre innkalt en

vaktstyrke på i alt 23 hoder, befall og menige., til bevokning av Greåker Fort og Ravneberget. Forutsetningen var 6 timers vakt pr. mann pr. døgn. Derfor ingen øvelser. Det blev meget ofte 8 og 9 timers vakt under sykdom og annen vakanse. Og soldatene hjalp hverandre hjem til permisjon. De gikk alene på post. Jeg fant dette risikabelt i mørke, og fremholdt opad at de burde gå to sammen. Det blev besvart med at den patruljerende post måtte vite å forsvare sig. Det vilde selvfølgelig ikke være vanskelig for en lokalkjent person å stille sig ferdig i mørke og slå ned en enkelt post før han fikk sukk for sig.

Den tjeneste de 23 hoder utførte

blev benevnt og bestod i magasinvakt. Det var ikke nøytralitetsvern. Nøytralitetsvern forutsetter innkalt tilstrekkelig styrker for øvelser og eksersis. Som ved Oscarsborg, Agdenes, Bergen og Odderøen.

Efter at magasinvakten var kommet i gang og fornøden telefonforbindelse opprettet ved hjelp av Sarpsborg festnings siste 8 gode felttelefonapparater, av en opprinnelig ganske rik beholdning, blev festningen tilføyet det siste slag ovenfra, før krigen, ved at disse apparater blev krevet innsendt for disponering annetsteds. Som erstatning fikk festningen tilsendt 8 gamle apparater som ikke dudde innenfor Greåker Forts areal nord-syd i en lengde av ca. 300 meter.

Og så kom tyskerne. Så skulde der mobiliseres. Det er neppe noen krenkelse av militær hemmelighet ved å fortelle nu, at mobiliseringsinstruksen for Sarpsborg festning i det vesentlige lød på å innkalle 100 mann med 20 befall, sette gevær, henholdsvis revolver, på dem og fordele dem med 60 menige og 12 befall til Greåker Fort og 40 menige og 8 befall til Ravneberget. Instruksen inneholdt intet om klargjøring av kanoner, ensli maskingeværer, og derfor heller intet om øvelser med disse våben.

Denne styrkes oppgave var, efter nevnte mobiliseringsinstruks, fastsatt

av høieste militære myndigheter, kun den å bevokte de respektive magasiner og befestningsanlegg, efter beste evne med gevær og revolver, bl. a. og vesentlig mot angrep under indre uroligheter. Altså borgerkrig.

Festningens øvrige styrke, noen hundre mann og resterende befall, skulde dirigeres til Fossumavsnittet og gjøre tjeneste der, antagelig som arbeidsmannskap.

Så fikk festningen mobiliseringsordre. De 100 mann og 20 befall blev innkalt pr. telefon og automobil og fremmøtte 9. april. Det var selvfølgelig ikke tid til å dirigere de øvrige hundreder til Fossum-avsnittet. De kom strømmende dit de mente å høre hjemme. Ut til Greåker Fort for beklædning og bevebning. Efter god gammel regel i den militære håndbok skulde hver mann ha med spisestell og proviant for 3 dager. Men det kan vel antas at det var lett å telle dem som holdt sig denne regel etterrettelig. Og festningen var ikke utstyrt for mere enn de 100 pluss 20 og dårlig nok det.

Blandt dem som skulde møte var det noen som manglet. Og det hadde de lov til. Det var festningens spesialister for telegraf og telefon. De var underrettet om 6 ukers utsettelse med fremmøte i tilfelle av mobilisering.

Efter 7 års tomhet for øvelser, med ingen teknisk betjening og ingen te-

100233

telefonapparater, var derfor enhver mulighet utelukket for effektiv etterretningstjeneste i festningens omland.

Ved fastsettelse av mobiliseringsinstruksen var det neppe tenkt på annet enn en klargjøring av nevnte styrker i bedagelig tempo ved et festningsverk som henstod i fredelig, ribbet museumsstand.

Antiluftsskyts hadde festningen inntatt av. Jeg søkte i 1939 om 3 antiluftmitraljøer til henholdsvis Greåker Fort og Ravneberget i den tro, at har man klave får man alltid kull. Fikk man først materiell, blev det vel en utvei til personell. Det innløp negativt svar fra høieste avgjørende militære instans i et sprog som ikke var helt blottet for irritasjon. Våren 1940 kom det fra samme hold ordre om å beskytte fremmede, ikke anmeldte aeroplaner. Undertegnede gjentok sin forespørsel om antiluftmitraljøer under henvisning til at vi hadde ikke annet å skyte på dem med enn Krag-Jørgensen. Forespørselen kom tilbake fra nesthøieste, nærmeste instans, med henvisning til det avvisende svar fra høieste instans.

Imidlertid, der stod for luftvernsregimentet lagret ved Greåker Fort 4 stk. luftkanoner på hver sin automobil, reminisenser fra forrige verdenskrig. Det hadde siden da aldri vært drevet øvelser med dem. Dessuten blev det kjørbare underlag såvidt det erindres sommeren 1933, solgt til ophugning. Og som rosinen i enden av den pølse: kanonenes ammunisjon var lagret på Gresholmen inne i Oslo.

Greåker Forts nabolag var evakuert for alt levende. Ikke en hest, ikke en automobil utenom den ene Sarpsborg Festning hadde fått tak i til disposisjon for løpende behov.

Fortet hadde 6 stk. gamle 8.4 cm. kanoner. På fortets område fantes ingen brukbar batteristilling. I terrenget omkring var ingen stilling utsett eller forberedt. For å få kanonene ut til passende sted, eksempelvis for bevokning av Rolvsøy brokompleks, måtte det i mangel av trekkdyr arrangeres slepekolonner med mange mann for hver transport av kanon med ammunisjon. Vel å merke våbenløse menn. Festningens 200 geværer var fordelt med 100 til henholdsvis Greåker Fort og Ravneberget. Slike transporter vilde blitt oppdaget av de tyske fly og dermed gått nytteløst tapt. Geværene, de eneste ferdige våben, kunde ikke sendes ut av fortet.

For å få iallfall de mere moderne kanoner skuddklare på kortest mulig tid, henvendte jeg mig til 1. Division med anmodning om hjelp til en våbensmed. Divisionen beklaget ikke å kunne hjelpe. En anmodning til Fossumavsnittet blev besvart med at der hadde man ingen å avse.

For å prøve å greie det allikevel på egen hånd, fikk festningen nedsendt fra Fossumavsnittet et kantum glycerin, stort nok til å fylle cylindrene for rekylbremse på de nyere kanoner. Arbeidet begynte ved Ravneberget og skulde fortsette ved Greåker Fort. På Ravneberget blev man ferdig. Men da jeg vilde fortsette på fortet, kom tyskerne, den 13. april. Da hadde festningen hatt til disposisjon 3 dager til forberedelser til kamp, ut fra en absolutt forfalltid, som hadde vart i 7 år. Den 9. april gikk til beklædning, bevebning og fordeling med transport av personell til Ravneberget.

Som nevnt var beholdningen av geværammunisjon 10 000 skudd. Med 200 geværer blev det 50 patroner pr. mann. Og herav måtte der avdeles til 4 maskingeværer.

Dette kunde neppe kalles tidssvarende når det gjaldt å optre mot den daværende tyske krigsmakt.

En av dagene før 13. april hadde festningen høiere militært besøk, og det blev herunder gjort oppmerksom på tilstanden ved festningen, bl. a. om den kneppe geværammunisjon. Den besøkende meddelte, at der var satt ut infanteribevokning ved alle broer, og det blev lovet at geværammunisjon skulde bli tilsendt. Dagen

etter blev det meddelt i telefon at all brobevokning var inndradd og, at norske tropper var på marsj i østlig retning. Det var jo en nedslående underretning. Men vi håpet på geværammunisjonen.

Den kom ikke.

Da tyskerne kom 13. april om formiddagen, blev det gjort motstand med geværer og maskingeværer fra geværgalleriet på Greåker Fort. Et par tyske ledsagekanoner på «arsia elva» blev skutt tomme for besetning. En del tyskere blev skutt overende med maskingeværer på 1200 m. avstand ved Næsgården. De skal ha mistet 25—30 mann. Så blev fortet undergitt artilleribeskytning. Og det var ikke mulig å la være å tenke på tilstanden når de 6000 skudd ved fortet var skutt ut, så at bajonetten stod igjen som eneste forsvarsvåben.

Disse omstendigheter, understreket ved en forespørsel om vi ikke hadde holdt på lenge nok, og nok en forespørsel fra annet hold om vi ikke skulde slutte nu, etterfulgt av en melding om observert parlamentærflagg på tysk side — alt dette ledet ytterligere tanken hen på hvordan de heroiske, eller rettere heroiske grønne vilde optre når de løp storm etter at vår siste patron var brukt. Det var ingen ungdom blant Greåker Forts besetning. Det var 30—40 års familiefedre. Og hvor mange vilde blitt igjen av dem?

Fortet hadde tre lett sårede og et par nervøse sammenbrudd. Soldatene ellers var rolige og fryktløse.

Til Ravneberget kom, så vidt bekjent, ingen tysker. Etter undertegnede borttransport i fangenskap og da naturlig uten min ordre, blev styrken på Ravneberget avkrevet sine militæreffekter, klædt civil og sendt hjem.

Som en spontan sluttbetraktning kan nevnes at den praktisk talt totale mangel på krigsberedskap ved Sarpsborg festning var bare en liten partikkel i forfallet av hele landets forsvar.

Ansaret blir å søke i Mowinckels hærorganisasjon, de senere forsvarslikegyldige og ditto fiendtlige partikonstellasjoner. Sist og ikke minst hos piloti — omforlatelse politikerne — med det brukte gevær.

N. ARCTANDER